

O'ZBEKISTON BANKLARDAGI KORPORATIV IJTIMOYIY MA'SULIYATNI RIVOJLANISHI VA KELAJAGI

Abdullaeva Sanemxan Isaevna

Toshkent Xalqaro Vestminster Universiteti

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.10591937>

ARTICLE INFO

Received: 23th January 2024

Accepted: 29th January 2024

Online: 30th January 2024

KEY WORDS

Korporativ ijtimoiy mas'uliyat, tijorat banklari, barqarorlik, jamoatchilik ishtiroki, atrof-muhitni boshqarish.

ABSTRACT

Korporativ ijtimoiy mas'uliyat (KIM) global miqyosda biznes strukturasi muhim jihati sifatida paydo bo'ldi, hamda kompaniyalar ijtimoiy va ekologik muammolarni o'z faoliyatiga integratsiya qilish muhimligini ta'kidlamodalar. Ushbu maqola O'zbekiston sharoitida tijorat banklarida korporativ ijtimoiy mas'uliyatning rivojlanishi va kelajakdagi istiqbollari o'rganadi. Mavjud amaliyotlarni o'rganish, adabiyotlarni ko'rib chiqish va tahlil qilish orqali ushbu maqola O'zbekiston tijorat banklarida KSMning o'zgaruvchan roli haqida tushuncha berish, muammolarni aniqlash va barqaror kelajak uchun takliflar berishdan iborat.

Kirish

So'nggi yillarda Korporativ Ijtimoiy Mas'uliyat (KIM) global biznes strategiyalarining muhim tarkibiy qismiga aylandi. Tijorat banklari, moliyaviy ekotizimning asosiy ishtirokchilari sifatida, o'z operatsiyalarini axloqiy, ijtimoiy va ekologik nuqtai nazarlarga moslashtirish muhimligini tobora ko'proq e'tirof etmoqda. Ushbu paradigma o'zgarishi korxonalar endi o'zlari faoliyat ko'rsatayotgan jamoalar va muhitdan ajratilgan holda ishlay olmasligini anglash kuchayib borayotganini aks ettiradi.

Hozirda, O'zbekiston o'zining iqtisodiy va ijtimoiy tuzilishida o'zgarishlar davrini boshidan kechirmoqda. Mamlakatning tijorat banklari moliyaviy strukturasi shakllantirishda markaziy rol o'ynaganligi sababli, ularning korporativ ijtimoiy mas'uliyat bilan hamkorlik qilish traektoriyasini sinchiklab o'rganish zarur bo'ladi. Ushbu maqola O'zbekiston tijorat banki sektorida korporativ ijtimoiy mas'uliyatning rivojlanishi va kelajakdagi yo'nalishini ochib berishga qaratilgan.

Barqaror biznes amaliyotlari sari global harakat fonida, iste'molchilarning xabardorligi oshishi va o'zgaruvchan geosiyosiy manzara O'zbekistondagi tijorat banklari moliyaviy vositachilikdan tashqari o'z rollarini qayta ko'rib chiqishga majbur qilmoqda. O'zbekiston tijorat banklarida korporativ ijtimoiy mas'uliyatning ba'zi jihatlari bilan tanishar ekanmiz, ushbu institutlar dinamikasini shakllantirgan ijtimoiy-iqtisodiy strukturani ta'kidlash muhimdir. Tarixiy meros, madaniy nuanslar va geosiyosiy ta'sirlar O'zbekistondagi amaliyotning o'ziga xos konturiga hissa qo'shadi. Buni tan olgan holda, bizning tadqiqotimiz

nafaqat KSSning hozirgi holatini, balki uning rivojlanishiga turtki bo'lgan yoki cheklab qo'ygan tarixiy kuchlar va kontekstual omillarni ham yoritishga intiladi.

O'zbekiston tijorat banki sektorida KSM amaliyotlarini rivojlantirishni o'rganish orqali biz an'anaviy rivoyatlardan tashqarida bo'lgan tushunchalarni taqdim etishni maqsad qilganmiz. Qatlamlarni o'rganar ekanmiz, biz global KSM tendentsiyalari va O'zbekistonning o'ziga xos ijtimoiy-iqtisodiy muhiti o'rtasidagi murakkab o'zaro bog'liqlikni ochib, mamlakat tijorat banklarida Korporativ ijtimoiy mas'uliyatning buguni va kelajagini shakllantiruvchi kuchlar to'g'risida har tomonlama tushuncha berishni kutmoqdamiz.

Adabiyot sharhi

Bank sektoridagi korporativ ijtimoiy mas'uliyat (KIM) bo'yicha adabiyotlar global tendentsiyalar va mamlakatga xos nuanslarni o'z ichiga olgan ko'p qirrali strukturasi taqdim etadi. Mavjud tadqiqotlar va adabiyotlarni har tomonlama o'rganish tijorat banklarida KIM ning rivojlanishi va hozirgi holatini yoritib beradi.

Mananning 2018-yildagi "Bank sektoridagi korporativ ijtimoiy mas'uliyat: Islom va an'anaviy banklar o'rtasidagi qiyosiy tadqiqot" da taqdim etilgan keng qamrovli tahlili turli bank muhitlarida KIM amaliyotlarini tushunish uchun kerakli asosni taklif etadi. Islom va an'anaviy banklar o'rtasidagi o'xshashliklarni keltirib, tadqiqot turli moliyaviy paradigmalarda faoliyat yurituvchi banklar duch keladigan umumiy mas'uliyat va o'ziga xos muammolarni ta'kidlaydi. Ushbu tahlil O'zbekiston tijorat banklarida KIMni kengroq o'rganishga yordam beradigan asosli tushunchani beradi.

Bundan tashqari, Ferreyra va uning hamkasblarining 2019-yildagi "Bank ishi va ijtimoiy mas'uliyat: global sharh" da bayon qilingan ishlari bank ishida KIM bo'yicha global asoslarni taqdim etadi. Ushbu keng qamrovli tadqiqot ishida nafaqat KIMning ortib borayotgan ahamiyatini ta'kidlaydi, balki butun dunyo bo'ylab banklar tomonidan qo'llaniladigan turli xil yondashuvlar haqida tushuncha beradi. Jahon bank tizimining o'zaro bog'liqligini hisobga olgan holda, bunday tushunchalar xalqaro tendentsiyalarning O'zbekistondagi KIM amaliyotiga qanday ta'sir ko'rsatishi mumkinligini tushunishimizga yordam beradi.

Nazgul Jenish 2020 yilda Markaziy Osiyoga alohida e'tibor qaratgan holda "Markaziy Osiyo banklarida korporativ ijtimoiy mas'uliyat va barqaror rivojlanish" mavzusini o'rganadi. Tadqiqot ushbu mintaqadagi banklar duch keladigan ba'zi muammolarni o'rganadi va barqaror rivojlanishni qo'llab-quvvatlashda korporativ ijtimoiy mas'uliyatning muhim rolini ta'kidlaydi. Ushbu tadqiqotdan olingan fikrlar korporativ ijtimoiy mas'uliyat bo'yicha kengroq global nutq va O'zbekistonning o'ziga xos ijtimoiy-iqtisodiy manzarasi o'rtasida ko'prik bo'lib xizmat qiladi.

O'zbekiston sharoitida D.Suyunov va E.Hoshimov korporativ ijtimoiy mas'uliyatni amalga oshirishdagi muhim tamoyillar haqida fikr bildirishgan. "Ijtimoiy mas'uliyat hamda tabiatni muhofaza qilish masalalarida korporativ boshqaruvning barqarorlik tamoyili kompaniyaning rolini anglab olishda qo'l keladi. Shuningdek, korporativ boshqaruvni baholash metodologiyasi aksiyadorlar huquqi, boshqaruv va nazorat organlari faoliyati, axborotlarni oshkor qilish, boshqa manfaatdor tomonlarning manfaatlariga rioya etish kabi komponentlar bilan birga korporativ ijtimoiy mas'uliyat komponentidan ham tarkib topgan.

Ushbu turli xil tadqiqotlarni tahlil qilar ekanmiz, korporativ ijtimoiy mas'uliyat ning butun dunyo bo'ylab banklar uchun strategik yo'nalish sifatida e'tirof etilishini ta'kidlovchi asos paydo bo'ladi. Ushbu adabiyot sharhi nafaqat O'zbekistonni global munozarada kontekstga

aylantiribgina qolmay, balki mamlakatni bank sektoridagi korporativ ijtimoiy mas'uliyatning rivojlanayotgan sharoitida muhim ishtirokchi sifatidagi pozitsiyasini ham ko'rsatadi.

Tahlil va natijalar

O'zbekiston tijorat banklarida korporativ ijtimoiy mas'uliyat amaliyotini tahlil qilish mamlakatda KIM tashabbuslarini barqaror rivojlantirish uchun hal qilinishi kerak bo'lgan asosiy kamchiliklarni aniqladi. Quyida rivojlanish strategiyalari bilan birga kamchiliklar ko'rsatilgan.

1-jadval: O'zbekistonda korporativ ijtimoiy mas'uliyat amaliyotidagi kamchiliklar

Kamchiliklar	Tavsifi
Standartlashtirilgan hisobot tizimining yo'qligi	Hisobot berish amaliyotidagi nomuvofiqliklar solishtirish va shaffoflikka to'sqinlik qiladi.
Barqaror amaliyotlarning nomuvofiq integratsiyasi	Banklar bo'ylab barqaror tashabbuslarning notekis qabul qilinishi.
Turli o'lchamlarda cheklangan shaffoflik	Korporativ ijtimoiy mas'uliyat faoliyatining manfaatdor tomonlarga yetarli darajada oshkor qilinmasligi.

Standartlashtirilgan hisobot tizimining yo'qligi korporativ ijtimoiy mas'uliyat baholash va taqqoslash samaradorligini pasaytiradi. Nazorat qiluvchi organlar, tarmoq birlashmalari va tijorat banklari o'rtasidagi hamkorlikdagi sa'y-harakatlar yagona hisobot tizimini ishlab chiqishga olib kelishi mumkin. Ushbu tizim turli xil korporativ ijtimoiy mas'uliyat o'lchovlari bo'yicha shaffoflik, izchillik va keng qamrovli hisobotlarni ta'kidlashi kerak.

Ba'zi banklar yaxshi barqarorlik amaliyotlarini namoyish etsa-da, bunday tashabbuslarni yanada yagona va keng qamrovli integratsiyaga ehtiyoj bor. Banklarni barqarorlikni ta'minlash bo'yicha yaxlit amaliyotlarni, jumladan, atrof-muhitni muhofaza qilish, axloqiy bank ishi va jamoatchilik ishtirokini qabul qilishga rag'batlantirish yanada muvozanatli va ta'sirchan korporativ ijtimoiy mas'uliyat strukturasi yaratishga hissa qo'shishi mumkin.

Shaffoflik manfaatdor tomonlar o'rtasida ishonchni mustahkamlash uchun zarurdir. Buni hal qilish uchun banklar manfaatdor tomonlar bilan muntazam muloqotda bo'lib, korporativ ijtimoiy mas'uliyat tashabbuslari samarali tarzda yetkazilishini ta'minlashi kerak. Foydalanuvchilar uchun qulay hisobot platformalaridan foydalanish shaffoflikni oshirish va manfaatdor tomonlarga O'zbekistondagi tijorat banklarining sa'y-harakatlarini tushunish va baholash imkonini beradi.

2-jadval: O'zbekistonda korporativ ijtimoiy mas'uliyat amaliyotini takomillashtirishning rivojlanish yo'llari

Rivojlanish sohalari	Strategiyalar
Yagona hisobot tizimini yaratish	Standartlashtirilgan hisobot ko'rsatmalarini ishlab chiqish uchun nazorat qiluvchi organlar bilan hamkorlik qilish.
Barqarorlikning keng qamrovli integratsiyasini rag'batlantirish	Banklarni barqarorlikni ta'minlash bo'yicha yaxlit amaliyotlarni qabul qilish va amalga oshirishni rag'batlantirish.

Oshkoralik amaliyotini takomillashtirish

Manfaatdor tomonlar bilan muntazam muloqotni va hisobot berish uchun qulay platformalardan foydalanishni rag'batlantirish.

Ushbu rivojlanish yo'llariga e'tibor qaratish orqali O'zbekiston o'zining korporativ ijtimoiy mas'uliyat strukturasi rivojlantirishi, global barqarorlik maqsadlariga mos keladigan mas'uliyatli biznes amaliyotlari madaniyatini rivojlantirishi mumkin. Bunday faol yondashuv tijorat banklarining obro'sini oshirish bilan birga, mamlakatning umumiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ham hissa qo'shadi.

Takliflar va xulosa

O'zbekiston tijorat banklarida korporativ ijtimoiy mas'uliyat amaliyoti tahlili tashabbuslar va takomillashtirish yo'nalishlariga oydinlik kiritadi. Ushbu topilmalar asosida KIM harakatlarining ta'siri va barqarorligini oshirish uchun quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Hisobot amaliyotini standartlashtirish:

- KIM bo'yicha yagona va standartlashtirilgan hisobot tizimini yaratish uchun tartibga soluvchi organlar bilan hamkorlik qilish.
- Jamiyat ishtiroki, atrof-muhitni muhofaza qilish, axloqiy bank amaliyoti va xodimlarning farovonligi bo'yicha hisobot berish uchun aniq ko'rsatmalarni amalga oshirish.

2. Barqarorlik bo'yicha yaxlit amaliyotlarni ilgari surish:

- Tijorat banklarini atrof-muhit, ijtimoiy va boshqaruv (ESG) masalalariga javob beradigan keng qamrovli barqarorlik amaliyotini qo'llashni rag'batlantirish.
- Banklar uchun barqarorlikni asosiy biznes operatsiyalariga integratsiya qilish uchun rag'batlantirishni ta'minlash, turli o'lchovlar bo'yicha muvozanatli yondashuvni ta'minlash.

3. Manfaatdor tomonlarning ishtirokini kuchaytirish:

- manfaatdor tomonlar, jumladan, mijozlar, xodimlar, hamjamiyat va tartibga soluvchi organlar bilan shaffof va muntazam muloqotni ta'minlash.
- KIM tashabbuslari, ta'sirni baholash va kelajak rejalari haqida ma'lumot tarqatish uchun turli aloqa kanallaridan foydalanish.

4. Xalqaro hamkorlikni mustahkamlash:

- KIM bo'yicha ilg'or tajribalarni rivojlantirishni jadallashtirish uchun tijorat banklari o'rtasida hamkorlik va bilim almashishga ko'maklashish.
- KIM dasturlari ta'sirini kuchaytirish uchun nodavlat tashkilotlar (NNT), davlat organlari va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni rag'batlantirish.

5. Xodimlarning farovonligiga sarmoya kiritish:

- Keng qamrovli sog'lomlashtirish dasturlari, ruhiy salomatlikni qo'llab-quvvatlash xizmatlari va doimiy malaka oshirish tashabbuslarini amalga oshirish orqali xodimlarning farovonligiga ustuvor ahamiyat berish.
- Inklyuziv va xilma-xil ish muhitini rivojlantirish, teng imkoniyatlar va adolatli bandlik amaliyotini targ'ib qilish.

Xulosa:

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, O'zbekiston tijorat banklarida korporativ ijtimoiy mas'uliyat strukturasi sezilarli yutuqlar va o'sish salohiyati bilan ajralib turadi. Jamiyatning ishtiroki, atrof-muhitni muhofaza qilish, axloqiy bank amaliyoti va xodimlarning farovonligi tashabbuslari aniq bo'lsa-da, standartlashtirilgan hisobot, keng qamrovli barqarorlik amaliyoti,

oshkoralikni oshirish, xalqaro hamkorlik va xodimlar farovonligiga e'tibor qaratish zarurati yaxshilash uchun muhim yo'nalishlar sifatida namoyon bo'ladi.

O'zbekiston tijorat banklarida KIMning kelajagi global barqarorlik maqsadlariga mos keladigan faol va hamkorlikdagi yondashuvdadir. Aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish va tavsiya etilgan strategiyalarni hayotga tatbiq etish orqali mazkur banklar nafaqat o'z obro'e'tiborini oshirish, balki mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ham salmoqli hissa qo'shishi mumkin. KIMni strategik yo'nalish sifatida qabul qilish O'zbekiston tijorat banklarining kelgusi yillar uchun barqaror va ijtimoiy mas'uliyatli biznes muhitini ta'minlab, ijobiy o'zgarishlarning asosiga aylanishini ta'minlaydi.

References:

1. Ab. Manan, S. K. (2018). Corporate Social Responsibility in the Banking Sector: A Comparative Study between Islamic and Conventional Banks. *International Journal of Management, Accounting, and Economics*, 5(12), 1047–1064.
2. Ferreira, I., et al. (2019). Banking and Social Responsibility: A Global Overview. *Journal of Corporate Finance*, 58, 252–268.
3. Jenish, N. (2020). Corporate Social Responsibility and Sustainable Development in Central Asian Banks. *Central Asian Journal of Business, Economics and Policy*, 4(1), 1–21.
4. Д.Суюнов, Э.Хошимов. АКЦИЯДОРЛИК ЖАМИЯТЛАРИДА КОРПОРАТИВ БОШҚАРУВ САМАРАДОРЛИГИНИ БАҲОЛАШНИНГ МЕТОДОЛОГИК ЖИҲАТЛАРИ. // “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. № 2, март-апрель, 2018 йил. - 5-6 б.